

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עמרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות ערב חג הפסח

נושאי השיעור:

מלאכה קודם ואחר חצות. גדר המלאכות האסורות. מלאכת הדיוט בתשלום. קנייה ומכירה אחר חצות. מלאכה ע"י גוי. כיבוס במכונה, תספורת הראש, גילוח הזקן, גזיזת צפרניים, צחצוח נעליים וגיהוץ בגדים.

ב. מה הטעם בזה? רש"י (בפסחים שם) כותב כדי שיהיה לאדם פנאי להכין צרכי החג. ולפי זה אם ערב פסח חל בשבת וליל הסדר במוצאי שבת, ממילא אסור לעשות מלאכה ביום ששי בצהריים, כדי שיהיה זמן להכין את צרכי החג והשבת. אבל בירושלמי כאן (תחלת פ"ד) מבואר טעם אחר, **מפני שבזמן שבית המקדש היה קיים אדם שמקריב קרבן אסור לו לעשות מלאכה באותו היום**, ולכן בערב פסח שאפשר להקריב קרבן פסח רק בחצות, **לא כל היום אסור בעשיית מלאכה אלא רק מחצות היום והלאה**. וכך נקטו התוס' והרא"ש והר"ן (טז): מדפי הרי"ף ד"ה מקום). להלכה, נוקטים כמו הטעם השני שאיסור עשיית מלאכה בגלל שאותו היום נחשב כמו יום טוב לאדם, וכמו שכתוב בירושלמי. אמנם הרז"ה (ד"ה מקום) כתב שלפי זה בזמננו שאין בית המקדש ואנחנו לא מקריבים קרבנות, אם כן יהיה מותר לעשות מלאכה בערב פסח אחרי חצות. אבל מרן הבית יוסף (סימן תסח) כותב שהשיבו על דברי הרז"ה, שלמרות שבטל הטעם אבל האיסור במקומו עומד, ולכן אסור לאדם לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות. והט"ז (סק"ב) כותב שהעיקר להלכה כטעם הירושלמי ולא כרש"י, וכך

אחר חצות

א. נאמר כמה הלכות בענין ערב פסח, נתחיל בדין עשיית מלאכה בערב פסח. שנינו במסכת פסחים (ריש פרק רביעי) מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים, ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושים. מדוע המשנה מדגישה עד חצות? והרי ברור שאחרי חצות אסור לעשות מלאכה, וכמו כל שבתות וימים טובים. הגמרא (נ' ע"ב) משיבה על זה, **דבר ראשון**, בערב פסח אסור כבר מחצות, ואילו בערב שבת אסור רק לאחר המנחה ולמעלה. **דבר שני**, בערב שבת אינו רואה סימן ברכה בלבד, ואילו כאן בערב פסח זה אסור ממש, ומי שעשה מלאכה אחרי חצות מחרימים אותו על כך. נמצא שיש הבדל גם מבחינת הזמן וגם מבחינת החומרא. ושני התירוצים נפסקו להלכה, ומרן בשלחן ערוך (בסימן תסח ס"א) כתב: העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, משמתין אותו. חז"ל הפליגו בחומרת האיסור עד כדי כך.

הטעם להלכה

¹ השיעור נמסר בשנת תשע"ט.

הסכמת האחרונים. ולכן ערב פסח שחל בשבת, מותר לעשות מלאכה בערב שבת אחר חצות (עד המנחה ולמעלה).

עשיית מלאכה קודם חצות

ג. קודם חצות - מהניח החמה עד חצות היום, זה תלוי במנהגים, יש מקומות שנוהגים לעשות מלאכה ויש מקומות שלא נוהגים לעשות מלאכה. בירושלים, יש דעות שונות בזה. לכן למרות שאפשר להקל לעשות מלאכה בבוקר, **האחרונים כותבים שראוי לאדם שלא להסתפר בערב פסח אלא קודם לכן ביום י"ג**, ובה ייצא ידי חובה לכולי עלמא (כי י"א שאסור לעשות מלאכה גם קודם חצות). ואם שכח ולא הסתפר עד יום י"ד אחרי חצות, אסור לו להסתפר אצל ספר ומותר רק לספר את עצמו, או ע"י ישראל עני שאין לו מה לאכול ביום חג הפסח (וזה לא מצוי ב"ה) או ע"י גוי אפילו בשכר. ולכן הטוב ביותר שאדם יקדים להסתפר קודם י"ד ולא יכנס לחששות.

המלאכות האסורות מזמן חצות

ד. המלאכה שאסורה אחר חצות היא דוקא מלאכה גמורה, אבל אם זה השלמות לצורך המועד מותר לעשותם. לדוגמא, **אדם שרוצה לתפור בגד חדש או להסתפר או לכבס וכדומה**, זו מלאכה גמורה, ואפילו שזה לצורך המועד אסור לאדם לעשות אותה בערב פסח אחר חצות (וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ד עמ' שמ"ג). אבל לעשות השלמות, **למשל אדם שיש לו מכנסיים ורוצה לעשות לו תיקון ומכפלת וכיו"ב**, וזה בחנם ולצורך המועד, מותר לעשות. אלו שלשה תנאים בזה. ואותו הדבר **אדם שמארח ויש לו כמה כסאות שצריכים ברגים פה ושם**, כיון שזו לא מלאכה גמורה אלא רק תיקונים, וזה בחנם ולצורך המועד, מותר לעשות את זה. **וגם אדם שמבריק כלי כסף וכיו"ב**, הרי ההברקה זו מלאכת הדיוט ולא מלאכת אומן, ובוודאי שמותר לעשות את זה. **ואפילו צורף שעושה את ההברקה הזאת**, כיון שהדברים הללו נעשים לצורך המועד וזה רק תיקון ולא מלאכה גמורה, מותר לעשותם. [א"ה. וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ב עמ' תנ"ז בהערה בענין נישואין בע"פ].

קנייה ומכירה בערב פסח אחר חצות

ה. האם מותר למכור ולקנות בערב פסח אחר חצות? יש אומרים שמכירה אינה בגדר מלאכה כלל ועיקר, וממילא המכירה מותרת כל היום כולו. אבל **מרב עובדיה ע"ה**

בחזון עובדיה (עמ' קפח) כותב שטוב להחמיר בזה לפחות מזמן מנחה קטנה, כשעתיים וחצי קודם השקיעה. **וגם אדם שמוכר בבית וכיו"ב, לא כדאי לעשות את זה**, והיינו דוקא כאשר המכירה הזאת דרך קבע, כי אם זה מכירה עראית בבית אפשר להקל בזה. והראיה לזה מערב שבת, שכתוב שאסור לאדם לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, אבל מותר לאדם למכור לנכרי ובלבד שיספיק לצאת מהבית לפני שבת. ולכאורה הרי אסור לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה. **אלא ודאי שדבר עראי מותר לעשות את זה**. (בבני ברק זה מצוי מאד שאנשים מוכרים בתוך הבית כל מיני דברים, ואפשר להקל בזה). ומי שמחמיר תבוא עליו ברכה.

עבודה של גוים בערב פסח

ו. מה הדין לגבי עבודה של פועל גוי? המרדכי (סימן תרז) כותב שאסור לעשות מלאכה גם ע"י גוי בערב פסח אחר חצות, וכמו בשבת שאמירה לגוי שבות הוא הדין כאן. אבל הרוקח (סימן שי) כותב שמותר לומר לגוי לעשות מלאכה עד כניסת החג. אנחנו היינו ביציאת מצרים לא הוא... אמנם בחול המועד אסור לעשות מלאכה אפילו ע"י גוי, אבל זה דוקא בימים קדושים מצד עצמם כמו חול המועד ושבתות וימים טובים, **אבל ביום ערב פסח אפשר לאדם לעשות מלאכה ע"י גוי**. ומרן (סימן תסח ס"א) כותב: יש מי שאוסר אפילו ע"י גוי, ויש מי שמתיר. הדעה האחרונה שמותר, וקיימא לן כיש אומרים בתרא. וגם הרמ"א כותב שהמנהג לתת לגוי שיעשה מלאכה עד כניסת החג. לכן מותר לעשות את זה. ונלמד מכאן קל וחומר לגבי יום ששי ערב שבת, שמותר לאדם לעשות מלאכה ע"י גוי. לכן אם יש לאדם נגריה ומסגריה וכיו"ב, והגוים שם רוצים לעבוד ביום ששי עד סמוך לשבת, **מותר לעשות כך אף על פי שחלף זמן מנחה קטנה ואין חשש בזה**. ובלבד שלפני כניסת השבת ינעלו ויסגרו את המקום.

מלאכת הדיוט בתשלום

ז. אם עושים את המלאכות בשכר, **למשל שכנה שמגהצת בגדים בתשלום**, יש קצת לפקפק בזה, אם כי בשו"ת נודע ביהודה (חאו"ח תנינא סי' קד) כותב **שמלאכת הדיוט ולצורך המועד מותר אפילו בשכר בחול המועד**. וקל וחומר לערב פסח שהוא קל יותר וכך פסקו בשער הציון (סק"י) ובכף החיים

(אות כד). והרי גיהוץ זו מלאכת הדיוט, ואם כן מותר לעשות את זה. אמנם לפעמים המגהץ עצמו משוכלל וצריך רק להעביר אותו בלבד, "ואעבור עלייך ואראך" (יחזקאל ט"ז ח') שכבר החולצה מגוהצת. [לכן אם תשאלו בחנויות של ניקוי יבש זה עולה למשל שלושים שקל, ואם הטלית-צמר כבר מכובסת ואדם רוצה רק גיהוץ בלבד זה עולה עשרים שקל, כי עיקר העבודה של טלית צמר זה הגיהוץ שלה] - אבל במגהצים הקטנים הרגילים זו עבודה קשה קצת, ועל כל פנים הגיהוץ הזה נחשב מלאכת הדיוט. וגם אומן מקצועי שמביאים לו מגהץ פשוט, הוא צריך לעשות איתו הלוך ושוב "הלוך ונסוע הנגבה" (בראשית יב, ט). וזה לא תלוי באדם אלא במלאכה עצמה. וכף החיים כותב שאם זה מעשה הדיוט מותר אפילו בשכר. (וכ"פ בס' ה' נסי ח"ב פט"ו ס"ב²).

עשיית מלאכה בערב פסח בבוקר

ח. אמרנו שבמקום שנהגו לעשות מלאכה מותר לעשות בערב פסח בבוקר. מרן השלחן ערוך (סימן תסח ס"ה) כותב שגם במקום כזה לא יתחיל את המלאכה בארבעה עשר, אפילו שיספיק לגמור לפני חצות היום. לכן אדם שצריך לסדר אינסטלציה בבית או להרכיב ארון וכדומה, לא יתחיל את זה ביום ארבעה עשר בבוקר, אפילו שהוא בקי בעבודה ויודע שיגמור אותה לפני חצות. אלא יתחיל מאתמול ויכול להמשיך עד למחרת בחצות. חוץ משלש אומניות שמותר להתחיל אותם בערב פסח בבוקר, החייטים הספרים והכובסים. והטעם לזה, מבואר בגמרא במסכת פסחים (דף נ"ה ע"ב) שבשלושת המלאכות האלה מצאנו קולא גם בחול המועד: החייטים, שכן הדיוט תופר כדרכו בחול המועד. והספרים והכובסים, לגבי אדם שבא ממדינת הים או שיצא מבית האסורים וכיוצא בזה, מותר לו להסתפר ולכבס בחול המועד. וכיון שמצאנו בהם קולא לגבי חול המועד, אם כן אלו מלאכות חשובות ונצרכות מאד, לכן חכמים התירו בערב פסח בבוקר קודם חצות להתחיל את המלאכות הללו. לכן במקום שנהגו לעשות מלאכה בערב פסח, מותר לתפור בגדים ולהסתפר ולכבס בבוקר. אבל מרן הרב עובדיה ע"ה בחזון עובדיה (עמ' קצה) כותב שממדת חסידות

² א"ה. וע"ע שם ס"ג, ובהערה שם עמוד קלג הזכיר מרן ראש הישיבה מדברי מוה"ר שליט"א. ע"ש. העורכים.

רצוי להסתפר ביום י"ג ערב בדיקת חמץ ולא בערב פסח, כי יש אומרים שיירושלים נקראת "מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה", ואם כן אין להסתפר בערב י"ד בבוקר. לכן מידת חסידות לחוש לזה, ולהסתפר ביום י"ג ערב פסח.

כביסה במכונה בערב פסח

ט. לגבי מכונת כביסה בזמננו, כיון שאנחנו במקום שנהגו לעשות מלאכה לכן אפשר להקל לכבס בבוקר בלבד, אבל אסור אחרי חצות. אמנם פעם היה לי ספק בזה, שאולי אפשר להקל לכבס בגדים במכונת כביסה גם אחרי חצות, כי כמו שמותר לכבס במכונת כביסה ביום ששי, למרות שמתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, כיון שבמכונת כביסה אפשר להקל בזה, אם כן אותו הדבר כאן בערב פסח אחר חצות שיהיה מותר לכבס בגדים במכונת כביסה. אבל מצד שני לא פשוט בכלל להקל בזה, כי אולי רק בערב שבת שכל האיסור כדי שיהיה לאדם פנאי להכנות לשבת, ולכן במכונת כביסה התירו כי אין בעיה בזה, אבל בערב פסח שהאיסור לעשות מלאכה הוא בגלל שזה נחשב כעין יום טוב, ממילא גם במכונת כביסה אפשר שצריך להחמיר גם בזה. וכך אמר לי פעם גם מורי ורבי הגאון הרב משה לוי ע"ה כשדנתי איתו בדין הזה.

ובכל זאת מי שיש לו צורך גדול כמו בגד דחוף וכדומה, אולי יש מקום להקל לכבס במכונת כביסה בערב פסח אחר חצות. ויש צדדים להקל בזה, כיון שלדעת רש"י והמאירי (פסחים נ' ע"א) הטעם שאסור לעשות מלאכה בערב פסח הוא כדי שיהיה פנאי לאדם להכנות החג, ולפי זה בודאי שיש להקל במכונת כביסה. וגם יש בדורנו שרוצים להקל לכבס במכונה אפילו בחול המועד. ואמנם למעשה הפוסקים כתבו שבדאי לא מקילים בזה, וחלילה להקל, אבל לגבי ערב פסח אחרי חצות במקרה שהאדם נצרך ושעת הדחק זה קל יותר. ולכן להלכה ראוי לקחת את כל הבגדים ולהכניס למכונת כביסה לפני חצות, ואחרי זה לתת לה מנוחה שבוע... אבל אדם שנלחץ הרבה, יש מקום להקל לו לכבס בגדים בערב פסח אחר חצות. אבל זה דוקא במכונת כביסה בלבד, ולא ביד ח"ו. ועל כל פנים לגבי להפעיל את מכונת הכביסה קודם חצות והיא תמשיך לפעול גם

אחרי חצות, בזה פשוט להקל. וכך הורה גם מרן ראש הישיבה שליט"א (וכ"כ בספרו ה' נסי ח"ב פט"ו ס"ג).

תספורת וגילוח

י. תספורת בערב פסח, לפני חצות מותר ואחרי חצות אסור כמובן. אבל אדם ששכח להסתפר או לא הספיק ועבר חצות היום, או שהוא סיפר אנשים ו"הספר הולך יחף" ואין לו מי שיספר אותו. מה הדין בזה? מותר לו לספר את עצמו, מפני שבזה לא עושה תספורת טובה אלא בצורה "שלומיאלית", ולא יכול להסתפר כמו שצריך. לכן זה מעשה הדיוט, ומותר לעשות את זה. והרי אמרנו שערב פסח קל יותר מחול המועד, ומרן בשלחן ערוך (סימן תקמ"א ס"ה) כותב שאדם יכול לעשות מלאכת הדיוט בחול המועד, כמו אדם שנקרע לו בגד יכול לתפור אותו כמו שיני הכלב וכדומה, כי זה מעשה הדיוט. ולפי זה גם אצלנו בערב פסח אפשר להקל בזה (וכן דעת מהר"י מינץ והכנה"ג והש"ך והשלחן גבוה, כמבואר בכה"ח סי' תסח אות טו. וע"ש שיש חולקים, אבל כיון שזה שעת הדחק, וגם זה מצוה להכנס לחג אחרי תספורת, אפשר להקל במילתא דרבנן).

אבל כל זה לגבי תספורת הראש, ואילו לגבי גילוח הזקן לא פשוט להקל בזה, מפני שאדם שמגלח את עצמו זה לא "מעשה הדיוט", שהרי זה דרכו כל השנה לגלח בעצמו את הזקן. ולכאורה צריך להחמיר בזה. ובאמת מורי ורבי הגאון הרב משה לוי ע"ה בשו"ת תפלה למשה (ח"ד סי' לה) כותב שקשה להקל להתגלח אחר חצות היום, והוכיח את זה מדברי הראב"ה שהובא בבית יוסף (סי' תסח). אמנם כתב שמי שמיקל לגלח עצמו אחר חצות לא מוחים בידו. ומרן ראש הישיבה שליט"א אמר שמי שלא הספיק להתגלח קודם חצות כיון שזה שעת הדחק ומצוה אפשר להקל. (וכ"כ בספרו ה' נסי ח"ב פט"ו ס"ה).

לספוג יראת שמים בלבנו

יא. סבא שלי (אבא של אמא שתהיה בריאה ותאריך ימים טובים) היה גר בעיר מדנין שבתוניסיה, והיה תלמיד חכם³, אבל מגלח זקנו. [כל תלמידי החכמים שם היו מגלחים את זקנם, כי הזקן בעיניהם היה נראה גאוה שמראה עצמו אדם חשוב, ורק מי שמתמנה לתפקיד רשמי היה מגדל זקן]. ופעם בערב פסח היה מגלח את זקנו, ופתאום באמצע היתה הפסקת חשמל בכפר שם, והחשמל חזר רק אחרי חצות היום. הוא לא המשיך לגלח

³ בפעם הראשונה שהוא בא לארץ, הייתי ילד בגיל שמונה שנים, ואבא שיחיה אמר לי: לך תלמד אצלו את הגמרא שלמדת בכיתה. אבא הביא לי גמרא אחת, ושאלתי אותו: איפה גמרא בשביל סבא? אמר לי: הוא לא צריך גמרא. הלכתי לסבא ואמרתי לו: הגמרא הזאת בשבילי, ואבא לא הביא גמרא בשבילך... הוא חיך. ואני לא ידעתי שהם היו יודעים ללמוד הכל בעל פה, וגם סוגיא שלא למדו מעולם.

את חצי זקנו, ובא לבית הכנסת חציו מגולח וחציו לא מגולח. איזו יראת שמים אדירה היתה להם! אמנם כיון שהתחיל בהיתר ונאנס בוודאי אפשר לסמוך להקל במקרה מיוחד כזה שיש בזה כבוד הבריות שדוחה איסורים לפעמים. אבל זה מלמד אותנו על יראת שמים שלהם, וכאשר עבר חצות היום אין חכמות אצלם, כי אם כתוב בשלחן ערוך "אסור" זה קיר של ברזל אצלם. לכן הוא ילך בחג עם בגדים חדשים וחצי זקן... זה יראת שמים! אנחנו צריכים לספוג בלבנו את היראת שמים הזאת. כמה תירוצים היינו מוצאים במקרים יותר חמורים מזה?!... אבל צריך לנהוג כפי ההלכה בדיוק, והרי בורא עולם הביא לנו את הנסיון הזה בהשגחה פרטית. צריכים ללמוד הרבה את הכח הזה.

גזיות צפרניים צחצוח נעליים וגיהוץ בגדים

יב. אבל דברים שמותרים לעשות בחול המועד, פשוט שמותרים בערב פסח, שזה קל יותר (עי' מג"א סי' תסח סק"ג). לכן גזיות צפרניים, האשכנזים מתפלפלים אם מותר בערב פסח, אבל לדעת מרן השלחן ערוך (סימן תקלב ס"א) מותר לגזוז צפרניים בחול המועד לכתחילה, ואם כן פשוט שמותר גם בערב פסח אחר חצות.

צחצוח נעליים, האשכנזים מסתפקים בזה, אבל אנחנו תופסים שמותר בחול המועד, ואם כן קל וחומר בערב פסח שמותר לכתחילה.

גיהוץ בגדים, יש שמסתפקים בזה, אבל אנחנו תופסים שמותר בחול המועד כי זו מלאכת הדיוט (לצורך המועד כמובן). ולפעמים אדם רוצה לגהץ גם בשביל מוצאי החג ל"מימונה" וכדומה, אבל אסור לעשות את זה, כי התירו רק לצורך המועד (בלבד), ואם כן גם בערב פסח מותר לגהץ בגדים עבור החג אפילו אחרי חצות.

לקבלת העלון במייל, וכן ליצירת קשר –

A025606532@gmail.com

עורך העלון: הרב שלמה נחום.

ביקורת: הרה"ג יצחק מאזוז.

ובאמת זו היתה הדרך שלהם מאז ומעולם, שהרב אומר לתלמיד לקרוא ולהסביר את הגמרא ורש"י וכדומה, והרב בלי הכנה (למרות שהיה יכול להכין) ובלי גמרא אלא רק מתוך ההקשבה מבין את הכל, ומתחיל לשאול את התלמיד שאלות על הסוגיא. וגם במפרשים עושים ככה. סבא שאל אותי: מה עם מהרש"א? מה עם משמרות כהונה? והתחיל ללמוד אותם בהקשבה בעל פה.